

PAWEŁ MIGDALSKI (Uniwersytet Szczeciński)
<https://orcid.org/0000-0002-1988-7225>

Kazimierz Ślaski jako pionier badań historycznych nad Pomorzem Zachodnim

Przyczynek do życiorysu polskiego historyka
oraz badań zachodnich w latach 1945-1956

Zarys treści: Artykuł poświęcony jest omówieniu życia i działalności Kazimierza Ślaskiego w latach 1945-1956, jednego z pierwszych polskich badaczy Pomorza Zachodniego po II wojnie światowej. Na podstawie analizy licznych źródeł archiwalnych prześledzono jego karierę, załamaną pozbawieniem pracy na uniwersytecie w Toruniu w 1949 r. i kilkuletnie poszukiwania drogi powrotu do pracy do instytucji naukowej, które przyniosły efekt dopiero w okresie odwilży w 1956 r.

Abstract: The paper is devoted to discussing the life and activities of Kazimierz Ślaski during the years 1945-1956. He was one of the first Polish scholars doing research on Western Pomerania after World War II. His career is traced on the basis of numerous archival sources, with special attention to expelling him from the university in Toruń in 1949 and his long lasting attempts to return to a scientific institution, which took place only in 1956, after the change of political situation in Poland.

Słowa kluczowe: historiografia, Kazimierz Ślaski, polityka naukowa, pomorzoznawstwo

Keywords: historiography, Kazimierz Ślaski, scientific policy, Pomeranian studies

Przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości w 1918 r. zainteresowanie polskich badaczy przeszłością Pomorza Zachodniego było niewielkie. Konieczność legitymizacji młodego państwa oraz jego nowych granic, obejmujących Wielkopolskę i Pomorze Gdańskie (acz bez Gdańska), spowodowała silny rozwój studiów nad najstarszym, wczesnośredniowiecznym okresem państwowości polskiej i jej związkami z ziemiami Słowiańszczyzny Zachodniej¹. Można nawet rzec, że doszło do zmiany dotychczasowego paradygmatu i praktycznie przesunięto pierwsze wydarzenia z dziejów Polski z czasów Mieszka I na obszar Pomorza Zachodniego². Obraz taki jawi się

¹ A. Wierzbicki, *Jak powstało państwo polskie? Hipoteza podboju w historiografii polskiej XIX i XX wieku*, Warszawa 2019, s. 121.

² P. Migdałski, *When did the first Polish rulers take the Pomerania? The history of certain paradigm in the Polish historiography*, w: *Poland, Pomerania and Their Neighbours' Shaping of Medieval European Civilisation (10th-12th Centuries)*, Wrocław 2020, s. 351-366;

zwłaszcza z wyników prac badaczy skupionych na nowoutworzonym Uniwersytecie Poznańskim – historyków, archeologów, historyków prawa: Kazimierza Tymienieckiego, Józefa Kostrzewskiego, przedwcześnie zmarłego Teodora Tyca, Zygmunta Wojciechowskiego (który w latach trzydziestych stworzył koncepcję piastowskich ziem macierzystych Polski) i ich uczniów. Większość z nich kontynuowała badania po 1945 r., kiedy decyzją mocarstw do Polski włączono większość ziem dawnego księstwa pomorskiego. To w gronie tych badaczy oraz ich wychowanków, jak Gerard Labuda, Karol Górski czy Witold Hensel, rodzić się będą powojenne programy prac nad polskim wczesnym średniowieczem oraz związkach Ziem Odzyskanych z Polską, czego najlepszym przykładem były obrady VII Powszechnego Zjazdu Historyków Polski we Wrocławiu we wrześniu 1948 r.³ czy badania milenijne⁴. Niniejszy szkic poświęcony został postaci dziś częściowo zapomnianej – Kazimierzowi Ślaskiemu, który ukończył studia już przed 1939 r., ale należy do pierwszego polskiego powojennego pokolenia pomoroznawców, którzy wywodzili się poznańskiego ośrodka naukowego, po 1945 r. reprezentowali jednak zrazu ośrodek toruński⁵, aby następnie powrócić do Poznania. Celem tego artykułu jest ukazanie na podstawie kwerendy archiwalnej losów polskich badań pomoroznawczych po II wojnie światowej na przykładzie dziś zapomnianych skomplikowanych dróg życiowych i naukowych aktywności K. Ślaskiego. Przykład ten świetnie ukazuje, na ile indywidualne losy poszczególnych naukowców mogły wpłynąć na – wydawałoby się – priorytetowe wówczas studia pomorskie. Ważnym elementem jest też ukazanie kontynuacji badań prowadzonych po 1945 r. przez kolejne generacje naukowców oraz wpływu na nie wcześniej nawiązanych relacji interpersonalnych. Tak przyjęte założenia powodują, że jest to tekst dotyczący nie tylko samych badań pomoroznawczych, ale też ogólnie historii nauki polskiej trudnego okresu 1945-1956. Chronologicznie obejmuje czas od zakończenia II wojny światowej do objęcia przez K. Ślaskiego stałej posady w Poznaniu w strukturach archiwum Polskiej Akademii Nauk (PAN) w 1956 r., co odpowiada znaczącym cezurom politycznym.

t e n ż e, Słowiańszczyzna Północno-Zachodnia w historiografii polskiej, niemieckiej i duńskiej, Wodzisław Śląski 2019, s. 268 n.

³ Pamiętnik VII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu 19-22 września 1948, t. I: Referaty, Warszawa 1948.

⁴ B. N o s z c z a k, „Sacrum” czy „profanum”? Spór o istotę obchodów milenium polskiego (1949-1966), Warszawa 2002; t e n ż e, Antymilenium. Konflikt państwa z Kościołem na tle obchodów tysiąclecia chrztu Polski (1956-1966/1967), Warszawa 2020; A. M ł y n a r c z y k - T o m c z y k, Obchody „polskiego tysiąclecia” (1957-1966/67), Kielce 2019; M. R ę b k o w s k i, Badania milenijne na Pomorzu Zachodnim. Przebieg, znaczenie, skutki, Przegląd Archeologiczny 65, 2017, s. 121-124 (cały tom jest poświęcony milenijnemu programowi badań); P. W ę c o w s k i, Między nauką a polityką, między historią a archeologią. Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego (1949-1953), w: Marxismus a medievistika: społeczne osudy?, Praha 2020 (Colloquia mediaevalia Pragensia 22), s. 59-100.

⁵ Na temat Torunia po 1945 r. jako ośrodka badań nad dziejami Pomorza Zachodniego przygotowuję obecnie obszerniejszą rozprawę, zob. P. M i g d a l s k i, The Beginnings of Polish interest in the early medieval past of Kołobrzeg (until the end of the 1950s), Przegląd Zachodni 2020 Special Issue, s. 61-78; t e n ż e, Od Wydawcy, w: E. Rymar, Słownik historyczno-geograficzny Nowej Marchii w średniowieczu, t. I, Chojna – Wodzisław Śląski 2016, s. 6-9.

Należy podkreślić, że istnieje już obszerna literatura o wpływie nauki poznańskiej na rozwój badań zachodnich, tak przed, jak i po 1945 r.⁶, czy historii toruńskiego historycznego ośrodka badawczego⁷ – w tym liczne teksty wspomnieniowe, autobiograficzne, jubileuszowe⁸. Stosunkowo niewiele jest jednak studiów biograficzno-historiograficznych, opartych na rozległych kwerendach w udostępnionych w ostatnich latach archiwaliach oraz rewidujących budowane przez lata wokół koryfeuszy nauki mity⁹. Podobnie rzecz się ma odnośnie do tytułowej postaci, która nie doczekała się odrębnego wyczerpującego tematu studium¹⁰. Niniejszy przyczynek ma choć trochę zapełnić te luki.

Kazimierz Maria Józef Ludwik Ślaski urodził się w Orłowie 21 XI 1912 r. Pochodził z rodziny szlacheckiej herbu Grzymała, jego ojciec Jerzy był jednym

⁶ B. Piotrowski, *O Polskę nad Odrą i Bałtykiem. Myśl zachodnia i badania nieoznawcze Uniwersytetu Poznańskiego*, Poznań 1987; G. Labuda, *Udział Wielkopolski w zagospodarowaniu ziem zachodnich*, w: *Polska myśl zachodnia w Poznaniu i Wielkopolsce, jej rozwój i realizacja w wiekach XIX i XX*, Poznań 1980, s. 279-295; *Nauka w Wielkopolsce. Przeszłość i terażniejszość. Studia i materiały*, red. G. Labuda, Poznań 1973; M. Mróczko, *Polska myśl zachodnia 1918-1939 (Kształtowanie i upowszechnienie)*, Poznań 1986; J. Hacman, *Ostpreußen und Westpreußen in deutscher und polnischer Sicht. Landeshistorie als beziehungsgechichtliches Problem*, Wiesbaden 1996, s. 257 n.; *Deutsche Ostforschung und polnische Westforschung im Spannungsfeld von Wissenschaft und Politik. Disziplinen im Vergleich*, t. I, Osnabrück-Poznań 2002. W kontekście Szczecina: T. Ślepwróński, *Polska i wschodniemiecka historiografia Pomorza Zachodniego (1945-1970)*. Instytucje – koncepcje – badania, Szczecin 2008; *Akademicki Szczecin XVI-XXI wiek*, red. P. Niedzielski, W. Tarczyński, Szczecin 2016. Zob. też Z. Chmielewski, *Historiografia zachodniopomorska 1945-1985*, Szczecin 1989.

⁷ *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia XII, Nauki Humanistyczno-Społeczne*, z. 86, Toruń 1978; *Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1945-2011)*. Dzieje zakładów i główne kierunki badań, red. J. Kłaczek, Toruń 2011.

⁸ Np. G. Labuda, *Moja naukowa droga do Szczecina*, w: Gerard Labuda: *Doktor Honoris Causa Uniwersytetu Szczecińskiego*, Szczecin, 2003, s. 47-53; E. Włodarczyk, *Gerarda Labudy: związki ze Szczecinem*, w: *Pro memoria. Gerard Labuda (1916-2010)*, Gdańsk-Wejherowo 2011, s. 69-84; *Historia na Uniwersytecie Poznańskim. Od Seminarium Historycznego do Instytutu Historii (1919-2019)*, Poznań 2019.

⁹ Roli takiej nie pełnią dwie najnowsze książki: Kazimierz Tymieniecki. *W pięćdziesiąt rocznicę śmierci mistrza nauk mediewistycznych*, red. J. Nikodem, Poznań 2019; Zbigniew Wielgosz (1929-2017). *Historyk mediewista, badacz i popularyzator historii regionalnej*, red. V. Julkowska, Poznań-Kościan 2019, w niewielkim zaś stopniu praca M. Krzowski, *Für ein Polen an Oder und Ostsee. Zygmunt Wojciechowski (1900-1955) als Historiker und Publizist*, Osnabrück 2003.

¹⁰ Z. Szultka, *Kazimierz Ślaski (1912-1990)*, *Rocznik Słupski* 1990/1991, s. 207-208; B. Wachowiak, *Kazimierz Ślaski (1912-1990)*, *Zapiski Historyczne* 56, 1991, z. 2-3, s. 153-155; J. Borzyszkowski, *Ślaski Kazimierz Ludwik*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. IV, Gdańsk 1997, s. 342-343; K. Górską-Gołąską, B. Wachowiak, *Kazimierz Ślaski 1912-1990*, w: *Wybitni historycy wielkopolscy*, wyd. 2, Poznań 2010, s. 543-548; K. Górską-Gołąską, *Ślaski Kazimierz (1912-1990)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. L (2014-2015), s. 508-509; H. Winnicka, *Ślaski Kazimierz*, w: *Słownik historyków polskich*, Warszawa 1994, s. 516. Jedynym większym opracowaniem jest niepublikowana praca magisterska J. Sokółowej, *Kazimierz Ślaski*, Poznań 2010, napisana Zakładzie Archiwistyki Instytutu Historii UAM pod kierunkiem prof. Ireny Mameczak-Gadkowskiej, przechowywana w bibliotece podręcznej Archiwum PAN, Oddział w Poznaniu.

z założycieli i prezesem Pomorskiego Związku Ziemiańskiego, matka Katarzyna pochodziła z rodziny Mycielskich¹¹. W latach 1930-1932 przyszedł historyk uczęszczał do humanistycznego Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w którym część kadry stanowili profesorowie i docenci Uniwersytetu Poznańskiego, m.in. Karol Górski¹², który odegrać miał później dużą rolę w życiu naukowym K. Ślaskiego. Od października 1932 do lipca 1937 r. Ślaski studiował prawo na Uniwersytecie Poznańskim. Nie należał chyba do wybijających się studentów, gdyż, jak wynika z dyplomu uzyskanego w 1938 r., wszystkie cztery egzaminy zaliczył z ocenami dostatecznymi. Studia ukończył z tytułem magistra, który uprawniał go do ubiegania się o stopień doktorski¹³. Jak później pisał, specjalizował się wówczas w zakresie historii ustroju Polski i uczęszczał na seminaria z historii gospodarczej u Jana Rutkowskiego, historii Pomorza w średniowieczu u K. Górskiego czy historii sztuki. Złożył cztery egzaminy: pierwszy obejmował prawo rzymskie, teorię prawa, historię prawa na zachodzie Europy, drugi – prawo kościelne, ekonomię polityczną, prawo polityczne oraz prawo narodów, trzeci – skarbowość i prawo skarbowe, administrację i prawo administracyjne, statystykę, prawo i postępowanie karne oraz filozofię prawa; czwarty – prawo cywilne, postępowanie sądowo-cywilne, prawo handlowe i wekslowe, prawo międzynarodowe, prawo prywatne. Na seminarium Zygmunta Wojciechowskiego napisał w roku akademickim 1936/1937 pracę pt. Cła i monopole na Pomorzu Gdańskim za czasów książąt pomorskich, w której widać już zaczątki późniejszych zainteresowań badawczych¹⁴. Po studiach zaczął publikować niewielkie teksty, m.in. o Kazimierzu Mycielskim, większa praca: Zabytki architektury województwa poznańskiego i pomorskiego zburzone w okresie niewoli, zaginęła w czasie wojny¹⁵.

W dniu wybuchu wojny K. Ślaski przebywał u rodziny swej przyszłej żony na Litwie. Pod okupacją zmuszony został do zarobkowania pracą fizyczną w zakładach budowlanych i ogrodach w Wilnie. Od 1941 r. zamieszkiwał w Kimborciszkach w powiecie brasławskim, gdzie pracował do lata 1944 r., kiedy powrócił do Wilna¹⁶. W okresie tym związał się z konspiracją polską, był członkiem organizacji Wachlarz – jej odcinka V, patrolu stacjonującego w majątku Staciuny, którym zarządzał

¹¹ K. Ślaska, *Dzieje Orłowa* (kronika rodzinna), w: *Trzy pamiętniki pomorskie*. Aniela z Dembińskich Borne, Katarzyna Ślaska, Maria Wicherkiewiczowa, opr. J. Borzyszkowski, Gdańsk 1982 s. 84, 90-92.

¹² Toruń, Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (dalej cyt.: AUMK), sygn. H-3/83-93, s. 6; sygn. H-25/4, s. 3; *Powstanie i pierwsze dziesięć lat Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1956*. Wybór źródeł, wyd. H. Duczkowska-Moraczewska, Toruń 1995, s. 44; K. Ślaski, *Dzieje szkoły (1924-1939)*, w: *Pięćdziesięciolecie VIII Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań 1974, s. 9.

¹³ Poznań, Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, sygn. 103 d, teczką 2390 (Kazimierz Ślaski, akta studenckie).

¹⁴ AUMK, sygn. H-3/83-93, s. 6; sygn. H-25/4, s. 4; sygn. K-1/185, s. 44; *Polska Akademia Nauk*, Archiwum w Warszawie, Oddział w Poznaniu, Materiały Kazimierza Ślaskiego (dalej cyt.: APANPń. Ślaski), sygn. 164, s. 1; Warszawa, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, sygn. By 084/2344, s. 25.

¹⁵ AUMK, sygn. H-3/83-93, s. 6.

¹⁶ Tamże.

w tym okresie. Później przez krótki czas był żołnierzem 23 Brasławskiej Brygady Armii Krajowej¹⁷.

Jak wynika z zachowanych życiorysów, w marcu 1945 r. repatriował się (jak to się ówczesnie mówiło) do Torunia, gdzie mieszkała jego rodzina. Początkowo podjął pracę w sklepie spożywczym¹⁸. Ponieważ w Toruniu formował się wówczas Uniwersytet Mikołaja Kopernika (UMK), K. Ślaski złożył 11 IX 1945 r. podanie o zatrudnienie w charakterze asystenta¹⁹. Starania te znalazły poparcie u Karola Górskiego, który dwa dni później napisał list do Konrada Górskiego, dziekana Wydziału Humanistycznego, polecając kandydaturę K. Ślaskiego, którego znał od czasów gimnazjum, gdzie miał już przejawiać „nieprzeciętne uzdolnienia w kierunku historii”²⁰. 12 października (z ważnością od 1 tm.) K. Ślaski został mianowany przez rektora asystentem w Katedrze Historii Ziem Pomorskich i Krajów Nadbałtyckich, której organizatorem był Karol Górski, powołany na jej kierownika 8 XI 1945 r.²¹ Wskazane tu przesunięcia czasowe nie przeszkadzały jednak w pracy dydaktycznej, gdyż wykłady na Wydziale Humanistycznym ruszyły dopiero po skompletowaniu kadry, 24 listopada²². Początkowo K. Ślaski był zatrudniony na stanowisku młodszego, zaś od 1 IX 1946 r. – starszego asystenta. Jego umowy były zawierane na okres roczny. W ich ramach miał wypracowywać tygodniowo 30 godzin zajęć²³, m.in. seminariów i proseminariów. Tematyka ich oscylowała wokół Pomorza, a poświęcona była takim zagadnieniom, jak Mierzeja Wiślana, Dorota z Mątw, starostwo drahimskie, Jan Bażyński czy początki Gryfina²⁴.

Na UMK K. Ślaski podjął pisanie pracy doktorskiej, poświęconej historii ziemi kołobrzesckiej. Opiekunem naukowym został K. Górski. W trakcie jej przygotowania doktorant odbył podróż służbową do Szczecina i Kołobrzegu²⁵. Wizyta w tym ostatnim mieście zaowocowała sprawozdaniem i kilkoma artykułami popularno-naukowymi zachowanymi w jego spuściźnie. Pisał w nich, że dzięki uprzejmości burmistrza Stanisława Brożka i sekretarza, pana Graczyńskiego, zapoznał się ze stanem archiwum i muzeum miejskiego, z których pozostały resztki, między innymi rękopiśmienny kodeks prawa z 1297 r. Pozostałe teksty dotyczyły elementu słowiańskiego wśród ludności późnośredniowiecznego i nowożytnego Kołobrzegu (który miał sięgać

¹⁷ C. Chlebowski, Wachlarz. Monografia wydzielonej organizacji dywersyjnej Armii Krajowej, wrzesień 1941 – marzec 1943, Warszawa 1985, s. 206. Z. Borażyn, A. Chmielarz, H. Piskunowicz, Armia Krajowa na Nowogródczyźnie i Wileńszczyźnie (1941-1945), Warszawa 1997, s. 52-56. Okres wojenny życia K. Ślaskiego czeka jeszcze na swojego badacza.

¹⁸ AUMK, sygn. H-3/83-93, s. 6.

¹⁹ AUMK, sygn. H-3/85, s. 28.

²⁰ Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1945-2011). Dzieje zakładów i główne kierunki badań, red. J. Kłaczko, Toruń 2011, s. 44.

²¹ AUMK, sygn. H-3/85, s. 26; sygn. R-17, s. 60. Utworzenie katedry zostało potwierdzone przez Rozporządzenie Ministra Oświaty z 20 XII 1945 r. (nr IV-5169/45/N) – AUMK, sygn. R-15, s. 1.

²² AUMK, sygn. R-102: Sprawozdanie z działalności WH UMK w r.a. 1945/46 (bez paginacji).

²³ AUMK, sygn. H-3/85, s. 18, 21, 22, 23, 25.

²⁴ APANPn, Ślaski, sygn. 96, s. 3 n.

²⁵ AUMK, sygn. H-3/85, s. 24.

25% ludności miasta i obejmował głównie warstwy uboższe), dziejów ziemi kołobrzesckiej i białogardzkiej oraz chrystianizacji i religijności na tych terenach²⁶.

Już 8 XI 1946 r. K. Ślaski złożył podanie do Rady Wydziału Humanistycznego o dopuszczenie do egzaminu doktorskiego z zakresu historii na podstawie pracy *Dzieje Ziemi Kołobrzesckiej do czasu jej germanizacji*. Egzamin doktorski odbył się 25 II 1947 r. Obecni byli profesorowie Karol Górski, Maria Kielczewska-Zalewska, Bronisław Włodarski oraz dziekan Konrad Górski. Promotor zadał pytania o zarys historiografii pomorskiej, źródła do dziejów Pomorza Wschodniego, genezę społeczeństwa pomorskiego w zestawieniu z dziejami ogólnopolskimi, zagadnienia struktury społecznej ludności Pomorza oraz proces germanizacji Pomorza w świetle najnowszych badań. B. Włodarski pytał o wprowadzenie ustroju lennego na Pomorzu i udział polskich misjonarzy w chrystianizacji Pomorza, zaś M. Kielczewska-Zalewska – o wpływ czynników geograficznych na dzieje Pomorza oraz stosunek pracy doktorskiej kandydata do geografii historycznej i antropogeografii. Egzamin trwał godzinę, a odpowiedzi oceniono jako ogólnie dobre²⁷.

W swej recenzji Karol Górski podkreślił, że dysertacja wypełnia lukę w historiografii polskiej, dodawał też, że autor umiejętnie wnioskuje, trafnie dobiera argumenty, unika zbyt śmiałych hipotez, trzyma się wymowy źródeł i w ogóle zasługuje na ocenę dobrą. Z tezami tymi zgodził się B. Włodarski. W późniejszych opiniach dziekan Wydziału Humanistycznego, Kazimierz Hartleb, podkreślał, że praca spotkała się z pochlebnią opinią wybitnego znawcy dziejów Pomorza, Gerarda Labudy (*Jantar* 6, z. 2, s. 195-196)²⁸. Rozprawa została też nagrodzona piątą nagrodą Polskiego Towarzystwa Historycznego za pracę dotyczącą Ziemi Zachodnich Polski na VII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich we Wrocławiu (sąd konkursowy obradował w sierpniu 1948 r.)²⁹. Główną tezę książki było wykazanie, że do germanizacji słowiańskich mieszkańców ziemi kołobrzesckiej (a tym samym Pomorza Zachodniego) doszło znacznie później niż przyjmowała literatura niemiecka. Książkę wydano nakładem Towarzystwa Naukowego w Toruniu (TNT) w liczbie 600 egzemplarzy³⁰, których część – co warto

²⁶ K. Ślaski, *Kołobrzeg w sierpniu*, APANPń, Ślaski, sygn. 39, s. 43-45; pozostałe teksty: tamże, s. 93-103, 117-122, 123-126.

²⁷ AUMK, sygn. H-25/4, s. 1, 6.

²⁸ AUMK, sygn. H-25/4, s. 7; tamże, sygn. K-1/185, s. 42. G. Labuda stawia tu postulat przesunięcia badań nad pamiątkami słowiańskimi bardziej na wschód, do ziemi słupskiej.

²⁹ AUMK, sygn. H-3/85, s. 5; tamże, sygn. K-1/185, s. 14; Poznań, Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, sygn. 502, teczk. 6 (habilitacja Kazimierz Ślaski, brak paginacji: Wykaz osiągnięć w pracy naukowo-badawczej). T.P. Rutkowski, *Polskie Towarzystwo Historyczne w latach 1945-1958. Zarys dziejów*, Toruń 2009, s. 38-39; *Powszechny Zjazd Historyków Polskich w Polsce Ludowej. Dokumenty i materiały*, wyd. T.P. Rutkowski, Toruń 2014, s. 13. Inni nagrodzeni na Zjeździe to Karol Maleczyński, Kazimierz Piwarski, Karol Górski, Bogusław Leśnodorski, Kazimierz Myśliński oraz Marian Pelczar. Sąd konkursowy stanowili: K. Tymieniecki, W. Czaplinski, E. Kipa, M.H. Serejski, G. Labuda, T. Brzostowski. Trudno się tu jednak zgodzić z T.P. Rutkowskim, że poza K. Górskim wszyscy nagrodzeni należeli do osób dobrze widzianych przez władzę – T.P. Rutkowski, *Nauki historyczne w Polsce 1944-1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa 2007, s. 123-124.

³⁰ K. Ślaski, *Dzieje ziemi kołobrzesckiej do czasów jej germanizacji*, Toruń 1948 (*Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu* 51, 1946, z. 1). Zob. Toruń, Archiwum Państwowe, Towarzystwo Naukowe w Toruniu (dalej cyt.: APT, TNT), sygn. 134, s. 18.

podkreślić – zakupiło starostwo kołobrzesckie³¹. Zapewne właśnie wydanie pracy nakładem TNT sprawiło, że Ślaski stał się członkiem jego Komisji Historycznej³².

Należy tu wskazać, że ośrodek pomorzoznawczy w Toruniu obok UMK tworzyły też dwie inne instytucje, z którymi wraz z nabywaniem doświadczenia badawczego K. Ślaski nawiązał bliższą współpracę. Pierwszą było założone już w 1875 r. Towarzystwo Naukowe w Toruniu, które zamierzało objąć swym planem badawczym Pomorze³³ i przygotowało z inicjatywy Karola Górskiego Zjazd Historyków Pomorza w Toruniu w 19-20 II 1947 r. Wśród postulatów tego zjazdu, którego K. Ślaski był jednym z sekretarzy, znalazło się opracowanie dziejów germanizacji żywołu polskiego na Pomorzu oraz poparcie inicjatywy wydania atlasu historycznego Pomorza w epoce piastowskiej przez poznański Instytut Zachodni. Obu zresztą tematami zajął się wkrótce K. Ślaski. Wziął on zresztą czynny udział w zjeździe, uczestnicząc w dyskusjach, np. w sekcji geografii historycznej, gdzie podkreślał jedność Pomorza w czasach pogańskich oraz wskazywał, że ośrodkiem z którego wywodziła się dynastia pomorska, były okolice Białogardu i Kołobrzegu. Mówił także, że ostatnie stulecia dziejów Pomorza przedstawiają dla nas mniejsze znaczenie z powodu przerwania ciągłości rozwojowej przez germanizację³⁴.

Drugą instytucją był toruński oddział Instytutu Zachodniego (IZ). Zadaniem jego było, jak to przedstawił podczas inauguracji jego działalności 22 V 1946 r. Zygmunt Wojciechowski – podjęcie badań nad Prusami, Pomorzem i strefą Bałtyku. Oddział swoimi zainteresowaniami faktycznie wszedł na obszar Pomorza, nie tylko Nadwiślańskiego, ale też i Zachodniego³⁵. W połowie lutego 1946 r. Z. Wojciechowski pisał do rektora UMK, Ludwika Kolankowskiego, że oddział będzie odgrywać ważną rolę w kształtowaniu opinii na temat granicy na dolnej i środkowej Odrze³⁶. Należy podkreślić, że w pracach IZ i UMK występowała *de facto* symbioza, gdyż w obu instytucjach pracowali ci sami pracownicy. Szefową oddziału IZ była Maria Kiełczewska-Zalewska, profesor geografii na UMK. W strukturach zarządzających oddziału pojawił się też wkrótce Karol Górski, który w październiku 1947 r. otrzymał pozwolenie na objęcie stanowiska zastępcy kierownika. W 1949 r. pisał on, że jego praca w ramach IZ wiąże się ściśle z jego pracami badawczymi³⁷.

Jedną z pierwszych inicjatyw IZ były monografie Ziemi Odzyskanych w serii Ziemie staropolskie. Część zachodniopomorską redagował Janusz Deresiewicz, a za realizację odpowiedzialny był ośrodek toruński. M. Kiełczewska 22 XI 1946 r. pisała do J. Deresiewicza, że badania pomorskie prowadzi tu więcej badaczy, m.in. K. Ślaski, dlatego konferencję w grudniu 1946 r. poświęconą redakcji tomu warto zrobić właśnie w Toruniu³⁸. W każdym razie K. Ślaski w tym okresie – w końcu

³¹ Tamże, sygn. 139, s. 168.

³² AUMK, sygn. H-3/85, s. 5.

³³ APT, TNT, sygn. 133, s. 39.

³⁴ APT, TNT, sygn. 48, s. 12-13, 17, 19, 36; Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu 13, 1947, nr 1-4, s. 107, 121, 123.

³⁵ Poznań, Archiwum Instytutu Zachodniego (dalej cyt.: AIZ), sygn. 63/1, s. 21, 31-32.

³⁶ AUMK, sygn. 309-121-34-113, s. 17.

³⁷ Tamże, sygn. K-17/65, s. 102; sygn. K-17/65, s. 109.

³⁸ AIZ, sygn. 63/1, s. 82.

1946 r. – nie był jeszcze pracownikiem etatowym IZ³⁹. Ostatecznie został autorem dwóch podrozdziałów monografii, dotyczących historii średniowiecznej i nowożytnej regionów koszalińsko-kołobrzeskiego i słowińsko-kaszubskiego (ślawieńsko-słupskiego)⁴⁰. Przy redakcji tych tekstów, wykonywanej – jak wskazywał na początku października 1948 r. K. Górski – w pośpiechu, popełniono kilka poważnych błędów⁴¹. Ośrodek toruński zajął się też następnie (1949) przygotowaniem do monografii Warmii i Mazur⁴², co będzie skutkowało takim właśnie ukierunkowaniem badań toruńskich na wiele kolejnych dziesięcioleci.

W 1946 r. IZ podjął się, zapewne pod wpływem wicedyrektor M. Kielczewskiej, studiów nad regionami historyczno-geograficznymi. Prace te miały służyć przygotowaniu wspomnianego już Atlasu historycznego Pomorza. Opracować go mieli geografowie pod kierunkiem M. Kielczewskiej-Zalewskiej, archeologowie pod wodzą Romana Jakimowicza oraz historycy, asystenci i studenci K. Górskiego, którzy przygotowali też katalog książek pomorzoznawczych w bibliotekach toruńskich⁴³. O brakach literatury, uniemożliwiających pracę, mówią informacje o wypożyczeniu przez K. Ślaskiego i K. Górskiego w 1947 r. tak podstawowych wydawałoby się prac, jak Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej ks. Stanisława Kozierowskiego, czy dotyczących Pomorza tomów brandenburskiego kodeksu dyplomatycznego⁴⁴.

Dzięki kontaktom Z. Wojciechowskiego⁴⁵ nawiązano współpracę z Władysławem Semkowiczem oraz Komisją Atlasu Historycznego Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, która jeszcze w 1947 r. miała trudności z wznowieniem prac z powodu braku pracowników i przepadnięcia podczas wojny materiałów. W. Semkowicz poparł ideę atlasu dla Pomorza i ziemi lubuskiej, zasugerował, że winien on być przygotowywany wspólnie przez PAU i IZ w Toruniu przez zespół K. Górskiego, a jako punkt wyjścia wskazał mapę Brandenburgii Fritza Curschmanna i Bertholda Schulzego. Jak pisał 23 III 1947 r., dla sprawy Atlasu pomorskiego pilne byłoby, aby mógł przyjąć na swe krakowskie seminarium K. Ślaskiego, przedwojennego seminarzystę Wojciechowskiego. K. Ślaski miesięczne studia w Krakowie odbył jeszcze w tym roku⁴⁶. Na stałego współpracownika Atlasu pomorskiego proponował go w liście do W. Semkowicza z 4 V 1948 r. również K. Górski. Ostatecznie Ślaski podjął się opracowania mapy lasów, nad czym miał pracować po 6 godzin dziennie. Z dalszej korespondencji wynika, że zaczął pracę z pewnym opóźnieniem 1 czerwca, gdyż wcześniej przygotowywał do druku mapę zmarłej w 1944 r. współpracownicy

³⁹ Tamże, sygn. 63/1, s. 92.

⁴⁰ K. Ś l a s k i, W upoczywey walce, w: Pomorze Zachodnie, red. J. Deresiewicz, cz. 1, wyd. 2, Poznań 1949, s. 262-269; t e n ż e, Na szlaku Krzywoustego, w: tamże, s. 323-331. Inną ważną pracą z tego okresu jest artykuł: Pomorskie szlaki handlowe w XII i XIII wieku, Przegląd Zachodni 1948, nr 3, s. 285-290.

⁴¹ AIZ, sygn. 63/2, s. 44-45.

⁴² Tamże, sygn. 63/2, s. 82.

⁴³ Tamże, sygn. 63/1, s. 123, 173.

⁴⁴ Tamże, s. 218, 270.

⁴⁵ Korespondencja Z. Wojciechowskiego i W. Semkowicza: APANPr, Materiały Zygmunta Wojciechowskiego, sygn. 91, s. 88 n.

⁴⁶ Tamże, s. 94-95; AIZ, sygn. 63/2, s. 14

Komisji PAU Jadwigi Chwalibińskiej; należało tam bowiem wprowadzić nowe, polskie nazwy miejscowości. Według nowych wytycznych K. Ślaski miał pracować nad atlasem przez 2 miesiące (do końca lipca) po 4 godziny dziennie. K. Górski informował też, że badacz ten opracowuje zasięg lasów w województwie pomorskim i w Krajinie w podziałce wzorowanej na realizowanej dla PAU przez R. Mochnackiego mapie dla ziemi sandomierskiej. Po wakacjach prace miały być wznowione w październiku⁴⁷. Mapa wykonana przez K. Ślaskiego uzyskała aprobatę W. Semkowicza⁴⁸ podczas konsultacji zespołu toruńskiego w Krakowie 24 IX 1948 r. Pozwoliło to K. Ślaskiemu zostać w latach 1948-1952 członkiem Komisji Atlasu Historycznego PAU, co – według K. Górskiego – było wielkim wyróżnieniem⁴⁹.

W związku z podjęciem tych badań K. Ślaski od 16 IV do 30 VI 1947 r. przebywał na urlopie naukowym. Podjął też dalsze badania terenowe i archiwalne na Pomorzu. W lipcu 1947 r. udał się w okolice Szczecina, Wolina, Kamienia, Trzebiatowa i Słupska⁵⁰. Ze sprawozdania z 30 I 1948 r. dowiadujemy się o jego wyjeździe do Szczecina, którego celem były poszukiwania materiałów tak do mapy historycznej, jak i na temat germanizacji Pomorza, a także sprawdzenie stanu bibliografii Pomorza. Kwerenda objęła archiwum i bibliotekę. Udało się jedynie odnaleźć mapy 1:25000 oraz wybrane plany katastralne. K. Ślaski zapoznał się natomiast z wydaniem w 1939 r. drugim tomem Preußisches Urkundenbuch, przejrzał też akta kapituły kamieńskiej z lat 1493-1600 i opracował dane o Słowianach z akt amtw Słupsk (1590-1690) i Sławno (XVII w.). Wskazywał na trudności w korzystaniu z biblioteki archiwum z uwagi na błędny katalog, co nie pozwoliło mu odnaleźć pracy F. Curschmanna (Geschichtskarte von Pommern im Jahre 1780, Greifswald 1930)⁵¹. Ponownie do Szczecina wybrał się 15-18 III 1947 r., aby zorientować się w nowo skatalogowanych zbiorach archiwum. Chciał też sprowadzić do Torunia archiwalia odnoszące się do ludności słowiańskiej oraz te związane z pracami nad atlasem⁵². Podczas tego pobytu przejrzał całe akta kapituły kamieńskiej, skąd wypożyczył najwartościowsze 24 pozycje z wykazami nazwisk czynszowników z lat 1450-1650. Poszukiwania w aktach miejskich nie dały większego rezultatu, gdyż poza Szczecinem, Darłowem i Sławnem archiwa miast zaginęły. Więcej materiałów miało też przetrwać dla Krajny i Człuchowa. W końcu udało się odnaleźć prace F. Curschmanna oraz przejrzeć mapy sztabowe. W sprawozdaniu pisał, że spodziewany jest transport rewindykowanych archiwaliów z Niemiec, zaś sama inwentaryzacja archiwum przebiega bardzo wolno ze względu na brak wyspecjalizowanego personelu⁵³.

⁴⁷ AIZ, sygn. 63/2, s. 36, 39.

⁴⁸ Trzeba tu dodać, że W. Semkowicz był kierownikiem sekcji Atlasu historycznego Ziem Odzyskanych IZ według podziału pracowników uchwalonego na posiedzeniu dyrekcji IZ 6 VII 1948 r. (tamże, sygn. 5/1, s. 41).

⁴⁹ AUMK, sygn. K-1/185, s. 14.

⁵⁰ Tamże, sygn. H-3/85, s. 16, 20.

⁵¹ AIZ, sygn. 63/2, s. 4-5. Pracy tej poszukiwano także w innych bibliotekach, m.in. w Gdyni (tamże, s. 11).

⁵² Tamże, s. 18 (List odmowny wypożyczenia drogą pocztową archiwaliów ze względu na ich wartość naukową z poleceniem przyjazdu pracownika z archiwum toruńskiego od dyr. B. Tuhana-Taurogińskiego z dn. 25 lutego 1948 r.).

⁵³ AIZ, sygn. 63/2, s. 26-27.

K. Ślaski ponownie wybrał się na Pomorze 11-27 VII 1948 r. Wówczas to 10 dni spędził w samym Szczecinie, a dwa w Kamieniu, gdzie znalazł archiwum parafii sięgające 1631 r. Przejrzał najstarsze dokumenty do 1660 r. zawierające *Regestra ministrorum ecclesiae et scholae capituli Camminensis* oraz *Regestra praesentatorum*. Nie zbadał natomiast najcenniejszych dla siebie ksiąg metrykalnych, chociaż – jak pisał w sprawozdaniu – kościelny w trakcie jego pobytu odkrył na piecach od kaloryferów kilkanaście zbutwiałych tomów sięgających do 1733 r., a z numeracji wynikało, że istniały także i wcześniejsze⁵⁴. W lipcu K. Ślaski udał się też na kwerehendę archiwalną do Gdańska⁵⁵.

Jak wynika z późniejszych zestawień, praca nad mapą trwała do lipca 1949 r., a badacz przepracował nad nią w sumie 706 godzin. Mapa miała trafić do Krakowa, ale Z. Wojciechowski nakazał przesłać ją najpierw do Poznania. Przerysowanie jej rozpoczęto jednak z powodu braku funduszy dopiero w IV kwartale 1949 r. Podsumowanie prac nad mapą jej autor zawarł w osobnych publikacjach⁵⁶.

Po obronie doktoratu K. Ślaski zaangażował się też w akcję popularyzacji wiedzy historycznej. W latach 1947-1948 wygłosił w Polskim Radiu cykl 22 wykładów z historii Polski dla szkół. Odczyty były podzielone na semestry i dotyczyły tematów związanych z czasami wielkiej rewolucji francuskiej oraz upadku Polski, okresem kapitalizmu i ruchów narodowo-wyzwoleńczych (1848-1871), „epoką imperialną” (1871-1919), wreszcie przeglądu dziejów polskich oraz ustrojów gospodarczo-społecznych⁵⁷. W początkach 1948 r. zaproszony do Kołobrzegu przez miejscowego pasjonata Jana Frankowskiego, wygłosił tam wykład o przeszłości ziemi kołobrzesckiej⁵⁸.

K. Ślaski był również uczestnikiem konferencji bałtyckiej zorganizowanej 8-9 IV 1948 r. przez Instytut Bałtycki w Szczecinie. Nie miał tam co prawda referatu, ale żywo uczestniczył w dyskusjach. Podkreślał, że nauka polska powinna zainteresować się działalnością Słowian w epoce wikingów⁵⁹, powstaniem warstwy junkierskiej, badaniami porównawczymi regionu Bałtyku, dotyczącymi np. rozwoju warstwy chłopskiej. Wskazywał, że w Toruniu realizowane są liczne prace przyczynkarskie związane z Pomorzem, które mogłyby się stać podstawą dla postulowanej przez G. Labudę większej syntezy. Proponował też utworzenie przy placówkach Instytutu Bałtyckiego stacji badawczych, nawiązanie współpracy z czasopismami szwedzkimi oraz poszerzenie popularyzacji w postaci odczytów⁶⁰.

⁵⁴ APANPń, Ślaski, sygn. 96, s. 1.

⁵⁵ AIZ, sygn. 63/2, s. 39.

⁵⁶ Tamże, s. 44, 65-66, 70, 75-76, 79, 82, 84. Zob. K. Ślaski, Lasy jako czynnik zmienności krajobrazu nadmorskiego, *Jantar* 7, 1949, s. 74-78; tenże, Zasięg lasów Pomorza w ostatnim tysiącleciu, *Przegląd Zachodni* 1951, nr 5-6, s. 207-263.

⁵⁷ APANPń, Ślaski, sygn. 71, s. 2 n.

⁵⁸ Kołobrzeg, Archiwum Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Galla Anonima (J. Frankowski, Wspomnienia byłego aktywisty powiatu kołobrzesckiego [1946-1961], maszynopis, s. 21-22).

⁵⁹ Warto odnotować, że wkrótce sam pojął się tego tematowi: K. Ślaski, Stosunki krajów skandynawskich z południowo-wschodnim wybrzeżem Bałtyku od VI do XII wieku, *Przegląd Zachodni* 1952, nr 5-6, s. 30-34; tenże, Słowianie zachodni na Bałtyku w VII-XIII wieku, Gdańsk 1970.

⁶⁰ APANPń, Materiały Zdzisława Kaczmarczyka, sygn. 118, s. 5; Polska historiografia bałtycka. Najpilniejsze potrzeby badawcze, organizacyjne i wydawnicze, Gdańsk-Szczecin 1949, s. 59, 61, 66, 68, 69.

Związki K. Ślaskiego z Pomorzem Zachodnim oraz uznanie go za eksperta w zakresie historii tego regionu pozwoliło mu podjąć dodatkowe zatrudnienie jako wykładowcy pierwszej powojennej szczecińskiej szkoły wyższej – Akademii Handlowej. Aby móc to uczynić, 13 XI 1948 r. zwrócił się z prośbą do Rady Wydziału Humanistycznego UMK o możliwość podjęcia dodatkowej pracy w liczbie 4 godzin miesięcznie (1 godzina tygodniowo)⁶¹, aczkolwiek akta szczecińskiej uczelni wskazują, że były to 2 godziny tygodniowo. Przedmiot „Historia Pomorza i Polski na morzu” był wykładany dla wszystkich studentów Akademii Handlowej na II roku. Nie był zaliczany egzaminem, a jedynie podpisem wykładowcy w indeksie⁶². Jak wynika z zachowanych konspektów i teksów wykładów, K. Ślaski omawiał dokładnie dzieje Pomorza i zaangażowania polskiego nad Bałtykiem od wczesnego średniowiecza do XX w.⁶³

Wątek germanizacji Pomorza, zasygnalizowany w dysertacji, znalazł rozwinięcie w kolejnej książce, którą K. Ślaski zamierzał przedstawić jako habilitację. Pracę ukończył już w ostatnich miesiącach 1949 r.⁶⁴ Jeszcze w tym samym roku prowadzono rozmowy z IZ, który wydanie książki wpisał do planu wydawniczego na 1950 r.⁶⁵ Życie przyniosło jednak inny scenariusz.

Kiedy Rada Wydziału Humanistycznego UMK na posiedzeniu 10 V 1949 r. uchwaliła na wniosek K. Górskiego zatrudnienie Ślaskiego na kolejny rok akademicki⁶⁶ nic, nie wskazywało, że dni młodego badacza na toruńskiej *alma mater* są policzone. Nie pomogły dwie świetne opinie wystawione przez K. Górskiego i dziekana, K. Hartleba⁶⁷. Już w roku poprzednim Ministerstwo Oświaty zwlekało z udzieleniem odpowiedzi w sprawie zatrudnienia Ślaskiego, teraz jednak wniosek załatwiło decyzją z 29 października negatywnie, o czym donosił zainteresowanemu rektor Karol Koranyi 8 listopada. Na UMK Ślaski pracował jedynie do grudnia 1949 r.⁶⁸ W aktach nie zachował się żaden ślad prób zatrzymania go na uczelni. On sam w życiorysie z 1964 r. zanotował, że w 1950 r. przeszedł do pracy w IZ w Toruniu⁶⁹. Losów K. Ślaskiego nie odmieniła także wizyta w ministerstwie, o której donosił służbom Zygmunt Kolankowski⁷⁰. Zmiana sytuacji i utrata zaufania władz, która będzie wpływać nie tylko na jego zatrudnienie, ale też i rozwój kariery naukowej, są zagadkowe. Wskazuje się, że wynikały z powodu jego ziemiańskiego pochodzenia⁷¹. W podaniu o pracę z tego okresu wpisał co prawda w rubrykę o pochodzeniu

⁶¹ AUMK, sygn. H-3/85, s. 7, 10.

⁶² Archiwum Uniwersytetu Szczecińskiego, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, sygn. 337/2, s. 2; sygn. 337/3, s. 3; sygn. 337/4, s. 36.

⁶³ APANPń, Ślaski, sygn. 69, s. 2-24. Od tego czasu K. Ślaski utrzymywał luźny kontakt z ówczesnym rektorem Akademii Handlowej, Leonem Babińskim (tamże, sygn. 172, s. 70).

⁶⁴ AIZ, sygn. 63/2, s. 84.

⁶⁵ APANPń, Ślaski, sygn. 113, s. 1, 2.

⁶⁶ AUMK, sygn. H-3/85, s. 4.

⁶⁷ AUMK, sygn. K-1/185, s. 14, 42.

⁶⁸ AUMK, sygn. H-3/85, s. 3, 14; APANPń, Ślaski, sygn. 164, s. 7.

⁶⁹ APANPń, Ślaski, sygn. 164, s. 7.

⁷⁰ A. K u l e c k a, T. P. R u t k o w s k i, Oczami agenta. Środowiska naukowe i archiwalne w doniesieniach TW „Zyg” – Zygmunt Kolankowski, Warszawa 2012, s. 88.

⁷¹ Tak np. K. G ó r s k a - G o ł a s k a, B. W a c h o w i a k, Kazimierz Ślaski, s. 545;

socjalnym, że rodzice w 1939 r. byli właścicielami gospodarstwa rolnego, dalej jednak podał, że miało ono powierzchnię 550 ha⁷², co wygląda na swoistą naiwność. Sprawa miała jednak poważniejsze tło. Z dokumentów Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego wynika, że K. Ślaski był podejrzewany o szpiegostwo na rzecz obcego wywiadu. Sprawę założono mu 9 XI 1948 r. Przyczyną jej podjęcia było zamieszkiwanie w jego toruńskim mieszkaniu jako sublokatora Kazimierza Stryjeńskiego, który miał ukrywać się pod fałszywym nazwiskiem i współpracować z obcym wywiadem. Sporządzona charakterystyka K. Ślaskiego wskazywała, że był ustosunkowany negatywnie do ówczesnej władzy. Mający dostęp do niego na UMK informator o pseudonimie „Granit” donosił, że Ślaski często przychodzi do Instytutu Geograficznego i konferuje z prof. Golonem, ponadto prawie codziennie jest w IZ, którego kierownikiem jest „znany klerykał piszący do rozmaitych czasopism katolickich-jezuickich”, Karol Górski⁷³. Zarzuty postanowiono wykorzystać do szantażowania młodego historyka. Mimo wykazywanych cech, jak nietowarzystwość – co wydawałoby się dyskwalifikowało jako potencjalnego wywiadowcę – służby widziały w Ślaskim materiał na agenta rozpracowującego środowiska wileńskie, a w szczególności ustalającego miejsca pobytu i ewentualnie rozpracowującego poszukiwanych członków siatki szpiegowsko-dywersyjnej Kazimierza Augustowskiego vel Stryjeńskiego i Ireny Kowalskiej vel Pelikan. Werbunek Ślaskiego jako kandydata na agenta zatwierdzono 28 V 1949 r. Wskazano, że jest jedynym kandydatem, który ma możliwość rozpracowania tych osób. Razem z żoną mieli być poinformowani o ich działalności i związani z podziemiem wileńskim. Werbunek zaplanowano na podstawie kompromitujących materiałów w sprawie ukrywania poszukiwanych osób oraz pod groźbą pozbawienia pracy na UMK, jak również uniemożliwienia znalezienia innego zatrudnienia. W raporcie wskazano: „w wyniku odnawiania bowiem kontraktów na UMK ze starszymi asystentami, Ślaski Kazimierz ma zostać skreślony z listy asystentów i pozbawiony pracy; za cenę współpracy z nami istnieją możliwości pozostawienia go na wymienionej posiadzie”. Dopuszczano też możliwość szantażu, aresztowania i sądenia, nie tylko jego, ale i żony, z założeniem, że w wypadku podjęcia współpracy można im zagwarantować bezkarność. W wypadku niemożności werbunku przewidziano zastosowanie wspomnianych tu represji lub nawet natychmiastowe aresztowanie⁷⁴. Nie wiadomo, czy ostatecznie dokonano próby werbunku, a jeśli tak, to z jakim skutkiem. Jednak zwolnienie z UMK i blokada podjęcia innej pracy naukowej, co z góry zakładały służby, sugerują, że K. Ślaski nie dał się zaszantażować. Niezaaresztowanie go i brak procesu wydają się sugerować, że zarzuty były słabe i najprawdopodobniej wykreowane na potrzeby szantażu.

B. Wachowiak, Kazimierz Ślaski, s. 154; R. Czaja, Zakład Historii Średniowiecznej, w: Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1945-2011). Dzieje zakładów i główne kierunki badań, Toruń 2011, s. 204.

⁷² APANPń, Ślaski, sygn. 164, s. 9.

⁷³ Warszawa, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, sygn. By 084/2344, s. 8, 10, 16, 17-18, 21.

⁷⁴ Tamże, s. 28-29. O K. Ślaskim nie wspomina badający działania aparatu bezpieczeństwa wobec historyków T.P. Rutkowski, *Historiografia i historycy w PRL*, Warszawa 2019.

Wydaje się, że on sam miał chyba jednak przecucie, że jego praca na UMK dobiega końca, skoro już w październiku 1949 r. podjął starania o nową posadę. Dnia 14 tego miesiąca napisał podanie o przyjęcie do pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Toruniu⁷⁵, a w tym samym bodaj czasie zaczął też zabiegi o pracę w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Poznaniu. W podaniu do Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych pisał, że referencji mogą mu udzielić Ludwik Kolankowski i Z. Wojciechowski⁷⁶. Sprawa nie była jednak prosta. Kazimierz Kaczmarczyk, dyrektor archiwum poznańskiego, musiał zbadać kandydata. Poufnie prosił 21 X 1949 r. o informację co do jego moralnego i politycznego zachowania się na UMK. K. Hartleb odpowiedział 2 XI 1949 r., że zachowania K. Ślaskiego jest wzorowe, a kwalifikacje naukowe są „powszechnie znane jako bardzo wybitne”⁷⁷. Wobec tego K. Kaczmarczyk postawił 3 grudnia wnioski w Wydziale Archiwów Państwowych w Ministerstwie Oświaty o zatrudnienie K. Ślaskiego z dniem 1 I 1950 r. Sprawa była jednak dalej niezupełnie jasna, skoro 16 grudnia pisał do Marii Puciarowej, I sekretarz organizacji PZPR pracowników naukowych UMK, o opinię moralną i polityczną. Odpowiedź była lakoniczna, ale podkreślała brak przeciwwskazań do zatrudnienia. Opinię tę K. Kaczmarczyk przesłał ministerstwu. O postępowaniu tym i wymianie pism sam Ślaski nie był chyba informowany, gdyż 20 I 1950 r. pisał do Poznania z pytaniem, na jakim etapie jest jego sprawa i czy ośrodek toruński przesłał już opinię na jego temat. Sprawa generalnie się przeciągała. Dopiero 28 VIII 1950 r. ministerstwo mianowało Ślaskiego na archiwistę, a zatrudniono go od 1 września⁷⁸. Potwierdza to pismo Ślaskiego z 31 VIII 1950 r. z prośbą o zwolnienie z pracy w toruńskim oddziale IZ, co motywował objęciem pracy etatowej w poznańskim archiwum⁷⁹. Niedługo też przeprowadził się do Poznania, w związku z czym wziął 7-9 września okolicznościowy urlop⁸⁰.

Po utracie pracy na UMK pozostał Ślaskiemu tylko niewielki etat w IZ, w ramach którego próbował kontynuować badania nad Atlase historycznym Pomorza, opracowując metryki poszczególnych wsi⁸¹. W początkach 1950 r. były to miejscowości w powiatach koszalińskim i kołobrzeskim (m.in. Śmiechów, Osieki, Cetuń, Cewlino, Wierzbka Dolna, Siemyśl)⁸². Prace te konsultował z K. Górskim⁸³. Idea Atlasu historycznego Polski wczesnośredniowiecznej, nawiązująca do działań IZ i PAU, była kontynuowana przez Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego. Kierujący jego działaniami Aleksander Gieysztor już na początku 1950 r. zaproponował Ślaskiemu zajęcie się Pomorzem. Na konferencji 24 III 1950 r. określono założenia organizacyjne Pracowni Atlasu Wczesnodziejowego. Składać się miała

⁷⁵ Poznań, Archiwum Państwowe, Teczka osobowa Kazimierz Ślaski (dalej cyt.: APP, Ślaski), brak paginacji.

⁷⁶ APANPń, Ślaski, sygn. 164, s. 9.

⁷⁷ AUMK, sygn. H-3/85, s. 1, 2 (te same pisma: APP, Ślaski).

⁷⁸ APP, Ślaski.

⁷⁹ AIZ, sygn. 63/2, s. 89.

⁸⁰ APP, Ślaski.

⁸¹ AIZ, sygn. 63/2, s. 84.

⁸² Tamże, s. 175.

⁸³ Tamże, s. 170, 171.

z siedmiu placówek, w tym w Toruniu dla Pomorza (arkusze mapy Gdańsk-Szczecin). Dla K. Ślaskiego, który został jej kierownikiem, była to *de facto* kontynuacja dotychczasowej pracy. W ciągu roku miano wykonać kwerendy źródłowe dla kasztelanii wyszogrodzkiej, puckiej, świeckiej, szczycieńskiej, białogardzkiej, raciańskiej, gdańskiej, gniewskiej, słupskiej, darłowskiej i sławieńskiej, wykonano też wypisy z prac. Wobec przeprowadzki kierownika, siedziba pracowni przeniosła się wraz z nim do Poznania⁸⁴.

Etatowa praca w archiwum utrudniała K. Ślaskiemu zaangażowanie się w prace nad atlasem. Aby brać udział w konferencjach sprawozdawczych i programowych, musiał brać urlopy, m.in. na konferencję w Nieborowie 20-23 VI 1951 r., gdzie wskazano, że dla Pomorza Zachodniego i Wschodniego zastosowanie będą miały granice z połowy XIII w.⁸⁵ K. Ślaski mówił tam, że posługuje się metodą zbliżoną do F. Curschmanna⁸⁶. Prace nad atlasem kontynuował w roku kolejnym (1952): w pierwszym kwartale przygotował 478 kart roboczych dla punktów osadniczych i topograficznych, z tego 51 dla Pomorza Zachodniego, 58 dla ziemi sławieńsko-słupskiej oraz 5 dla Nowej Marchii, w drugim kwartale było to 31 kart dla Nowej Marchii, zaś w trzecim sporządził 277 kart roboczych (w tym 171 dla punktów osadniczych, 34 topograficznych, 92 granic terytoriów). Ponadto zbierał materiały źródłowe do ustalenia podziałów terytorialnych ziem i kasztelanii pomorskich oraz przebiegu granicy z Wielkopolską⁸⁷. Oba te dwa wątki opracował później w postaci publikacji⁸⁸. W 1953 r. zakończył zbieranie materiałów osadniczych i topograficznych dla Pomorza Gdańskiego i Słupsko-Sławieńskiego oraz przeprowadził lokalizację miejscowości zaginionych, kontynuował zbieranie materiału dla Pomorza Szczecińskiego, Krajny i Nowej Marchii. W tym roku rozszerzono poszukiwania

⁸⁴ Polska Akademia Nauk, Archiwum w Warszawie, Materiały Aleksandra Gieysztora, sygn. 1253, s. 64; Poznań, Archiwum Muzeum Archeologicznego, sygn. MAP-A-dz-71: Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego (W. Pałucki, Sprawozdanie z wyników prac w 1950 r.), bez paginacji.

⁸⁵ We wrześniu 1952 r. K. Ślaski wskazał jako *terminus ad quem* 1270 r. (Warszawa, Archiwum Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego, sygn. KB/8: Protokoły 1947; 1949-1954, s. 86: Protokół z posiedzenia oddziału poznańskiego Komisji Atlasu Wczesnodziejowego w dniu 26.9.1952).

⁸⁶ APP, Ślaski; Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie, Materiały Tadeusza Mantuffla, sygn. 60: Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego przy Ministerstwie Kultury i Sztuki, s. 13-16; Warszawa, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Archiwum, sygn. KB/16: Konferencje VI-XII 1951, s. 29: Protokół z konferencji sprawozdawczej i planującej Pracowni Atlasu Wczesnodziejowego przy Kierownictwie Badań nad Początkami Państwa Polskiego, odbytej w Nieborowie w dn. 21-22.VI.51 r.

⁸⁷ Tamże, sygn. KB/43: Sprawozdania 1949-1953, 1955, s. 73: Sprawozdanie naukowe z wyników prac w I kwartale nad przeglądowym Atlasem Wczesnohistorycznym ziem polskich; tamże, s. 84: Sprawozdanie Pracowni Atlasu Wczesnośredniowiecznego za II kwartał 1952 r.; Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej cyt.: AAN), Ministerstwo Kultury i Sztuki, Naczelna Dyrekcja Muzeów i Ochrony Zabytków, sygn. 3/142: Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego – sprawozdania z badań archeologicznych, fotografie rysunki 1951, s. 203-208.

⁸⁸ K. Ślaski, Podziały terytorialne Pomorza w XII-XIII wieku, Poznań 1960; t e n ż e, Granica wielkopolsko-pomorska w okresie wczesnego feudalizmu, Przegląd Zachodni 1954, nr 1-2, s. 91-107.

dla Pomorza do końca XIII w., ukończono też poszukiwania materiałów źródłowych do kartoteki, przeprowadzono identyfikację nazw oraz opracowano zeszyt próbny Atlasu⁸⁹.

Przełom roku 1953 i 1954 oznaczał rozwiązanie Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa i przekazanie prowadzonych projektów agendom PAN – w większości Instytutowi Historii Kultury Materialnej (IHKM), słownika zaś Instytutowi Historii, w którym utworzono osobną Pracownię Słownika Historyczno-Geograficznego Ziem Polskich w Średniowieczu⁹⁰. Wydaje się, że i tym razem K. Ślaski nie przerwał prac i wyrażał zainteresowanie ich kontynuowaniem. W końcu grudnia 1954 r. Aleksander Gieysztor informował go, że Kierownictwo zarezerwowało pewne kwoty w budżecie IHKM na prace wykończeniowe nad Słownikiem, a decyzje miały zapaść w styczniu 1955 r. Z kolei w sierpniu 1956 r. kierownik Działu III IHKM, Jan Pazdur, przesłał Ślaskiemu instrukcję wydawniczą⁹¹. Do publikacji jednak nie doszło, a po wszystkich tych, wydawałoby zaawansowanych już, pracach nie ma dziś niestety śladu.

K. Ślaski w notatce życiorysowej powstałej już po przełomie październikowym napisał, że z powodu pracy w niezdrowych warunkach archiwum wiosną 1953 r. zachorował na gruźlicę i poddał się długotrwałej kuracji⁹². Nie mogąc pogodzić tego z pracą, 30 III 1953 r. wystąpił z prośbą o rozwiązanie stosunku służbowego z dniem 30 czerwca. Jak wskazał, od kilkunastu miesięcy zmagał się z chronicznym nieżytem tchawicy. Dyrektor K. Kaczmarczyk pisał do Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, że K. Ślaski nie ma zdrowia, a poza płucami niedomaga także na oczy i nerki, stąd nie stawia przeszkód jego prośbie⁹³.

K. Ślaski zamierzał powrócić do pracy *stricte* naukowej. Odpowiednie instytucje nie były jednak wciąż zainteresowane jego osobą. Okoliczności z tym związane opisuje sam zainteresowany w dwóch zachowanych notatkach z okresu poszukiwania pracy w instytucjach naukowych w latach 1952-1955. W pierwszej, pod tytułem: Zestawienie osobistych zabiegów w celu uzyskania pracy, opisał przebieg przeprowadzonych bezpośrednio rozmów między wrześniem 1952 a listopadem 1955 r. z uzupełnieniem z lat 1959-1961. Jak z niej wynika już we wrześniu 1952 r. rozmawiał o tworzonej Oddziale PAN z G. Labudą, ten jednak wskazał, iż nie ma tam ustalonych etatów, przyrzekł wprawdzie wziąć pod uwagę kandydaturę Ślaskiego,

⁸⁹ Poznań, Archiwum Muzeum Archeologicznego, sygn. MAP-A-94/3: Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego. Sprawozdania za lata 1950-1962 (W. Pałucki, Sprawozdanie z wyników prac prowadzonych przez pracownię Atlasu Wczesnośredniowiecznego w r. 1952; tenże, Sprawozdanie z wyników prac prowadzonych przez Pracownię Atlasu Wczesnośredniowiecznego w 1953 r.).

⁹⁰ K. G ó r s k a - G o ł a s k a, Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu, w: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk 1953-2003, Warszawa 2003, s. 142-143; F. S i k o r a, O Karolu Buczku jako twórcy Słownika Historyczno-Geograficznego Ziem Polskich w Średniowieczu z garścią wspomnień o nim, w: Karol Buczek (1902-1983). Człowiek i uczonej, Kraków-Bydgoszcz 2004, s. 45; T. J u r e k, Wprowadzenie, w: Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu <<http://www.sloownik.ihpan.edu.pl/intro.php>>.

⁹¹ APANPń, Ślaski, sygn. 180, s. 11, sygn. 183, s. 85-86.

⁹² Warszawa, Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 3742, brak paginacji (życiorys K. Ślaskiego).

⁹³ APP, Ślaski.

ale „nie czynił nadziei ze względu na pochodzenie”⁹⁴. Odnotowane zostały również rozmowy ze Stanisławem Herbstem, który również wskazał, że jednostka zajmująca się atlasem historycznym w PAN jeszcze się nie ukonstytuowała oraz Tadeuszem Cieślakiem, który odesłał rozmówcę do G. Labudy i Henryka Łowmiańskiego (ten zaś uchylił się od odpowiedzi i także odesłał do Labudy). W związku z tym w marcu 1953 r. Ślaski ponownie rozmawiał z G. Labudą, który i tym razem ocenił, że szanse są małe ze względu na pochodzenie. Poparcie i rekonesans w Warszawie obiecał natomiast Michał Sczaniecki. Z kolei A. Gieysztor, zapytany na początku kwietnia 1954 r. o pracownię atlasu, mówił, że nie ma jasności co do liczby etatów. Rok później K. Ślaski dwukrotnie rozmawiał z Witoldem Henslem, ale on także wskazywał, że IHKM jest w fazie formowania i nie wiadomo, ile będzie mieć etatów⁹⁵. Z kolejnej rozmowy z H. Łowmiańskim wynikało, że w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Poznańskiego nie ma miejsca dla średniowieczników, nie ma też możliwości starania się o habilitację przez pracownika archiwum. W październiku 1954 r. G. Labuda ponownie mówił Ślaskiemu, żeby nie miał nadziei na stałe zatrudnienie w instytutach PAN ze względu na swe pochodzenie, acz gotów był jednak poprzeć jego starania⁹⁶. Podobnie dyrektor Instytutu Historii PAN Tadeusz Manteuffel nie czynił nadziei na zatrudnienie, ze względu na brak etatów i małe zapotrzebowanie na średniowieczników⁹⁷, jak i na starania o habilitację. Inaczej do tej ostatniej kwestii podszedł natomiast Tadeusz Cieślak, który radził jednak wysłać dokumenty. Jeden z rozmówców, Waldemar Voise, który razem ze Ślaskim stracił pracę na UMK w 1949 r., radził mu w marcu 1955 r. odwołać się do samego KC PZPR⁹⁸.

Z drugiej notatki, zatytułowanej: Starania o pracę, a pochodzącej, jak wynika z zapisanych dat, z końca 1955 r. bije podobny, pesymistyczny ton. Wskazał w niej, że pismo skierowane do Kazimierza Majewskiego w IHKM pozostało bez odpowiedzi, a formalne podanie o pracę w IHKM spotkało się 19 II 1954 r. z odmową⁹⁹. O desperacji K. Ślaskiego świadczy najlepiej dalsza część tej notatki, w której wynotował

⁹⁴ Warto może na marginesie wskazać, że ze względu na pochodzenie jego żony Alberty z margrabiów Wielopolskich, także sam G. Labuda miał trudności z utrzymaniem pracy na uczelni, a jego szwagier, Alfred Wielopolski, został pozbawiony pracy na wspomnianej Akademii Handlowej w Szczecinie i także szukał azylu w szczecińskim archiwum – A. z Wielopolskich *L a b u d o w a*, Wspomnienie o losach Wielopolskich, w: Pro memoria. Gerard Labuda (1916-2010), Gdańsk-Wejherowo 2011, s. 320; P. S i e m i ń s k i, Profesora Alfreda Wielopolskiego (1905-1996) wkład w rozwój pisarstwa naukowego, *Przegląd Zachodniopomorski* 34, 2019, z. 2, s. 55-77.

⁹⁵ Zachowany jest list Ryszarda Kiersnowskiego z kwietnia 1953 r., w którym pisze on, że zatrudnienie w IHKM jest niemożliwe (APANPń, Ślaski, sygn. 181, s. 16).

⁹⁶ Tamże, sygn. 164, s. 3.

⁹⁷ Tamże, sygn. 175, s. 10 (pismo z 14 I 1954 r.). Zachowana jest też odpowiedź B. Leśnodorskiego, zastępcy dyrektora IH PAN, z 30 III 1955 r. na kolejny list K. Ślaskiego, że nie przewiduje się rozbudowy działów historii epoki feudalizmu (tamże, sygn. 103, s. 2).

⁹⁸ Tamże, sygn. 164, s. 3. Ślaski jeszcze w 1960 r. spotkał się z odmową zatrudnienia na UAM (ustami dziekana H. Łowmiańskiego), a także w instytutach panowskich, o czym informowali go A. Gieysztor i W. Hensel (tamże).

⁹⁹ O podaniu tym wspominał K. Ślaski w liście do A. Gieysztora z 20 XI 1954 r.: „stosownie do Pańskiej rady, udzielonej mi na zjeździe gdańskim, wysłałem w początkach tego miesiąca do Dyrekcji IHKM podanie o pracę. W tych dniach otrzymałem z referatu personalnego IHKM

sobie, zapewne jako argumentację do prowadzonych rozmów i korespondencji, a może nawet jakiejś samokrytyki, wyjątki z referatu Bolesława Bieruta z III Plenum KC PZPR¹⁰⁰ o udziale inteligencji w życiu Frontu Narodowego, przyciągnięciu jej do pracy na rzecz państwa oraz potrzebie zbliżenia partii do tych stojących na uboczu ludzi, a do tego fragment artykułu z *Nowych Drog* (1955, nr 12, s. 10), w którym mowa jest o potrzebie wnikliwej oceny każdego człowieka i tępieciu wszelkich szykan wobec tych, którzy uczciwie pracują na rzecz ludowej ojczyzny, a „dotyczy to byłych Akowców i ludzi pochodzących z różnych partii, warstw wyzyskujących, co jest krzywdzące dla tych ludzi i szkodliwe dla władzy ludowej”¹⁰¹.

Wobec niemożności podjęcia stałej pracy K. Ślaski miał się różnych prac zleconych. Jedną z takich form było opracowywanie na rzecz Przedsiębiorstwa Konserwacji Zabytków (PKZ) studiów historyczno-urbanistycznych miast pomorskich w związku z planowaną ich odbudową. Firma ta zwróciła się do K. Ślaskiego w lecie 1953 r. z propozycją opracowania dla Kołobrzegu. W kolejnych latach przygotował on jeszcze kolejne studia dla Świdwina (1955), Bytowa (1957) i Szczecinka. W lipcu 1955 r. pisał do PKZ, że chętnie podejmie kolejne zlecenia dotyczące miast zachodniej Polski¹⁰². Był również gotów do recenzowania prac szwedzkich i duńskich do *Kwartalnika Historycznego* na zamówienie A. Gieysztora¹⁰³. Zleciennodawcą prac dla K. Ślaskiego był też Zakład Historii Pomorza PAN, kierowany przez G. Labudę, który przygotowywał naukową syntezę historii Pomorza¹⁰⁴. W ramach tych działań K. Ślaski starał się uzyskać w maju 1955 r. stypendium na pisanie, jednak w lipcu tr. otrzymał odmowę od Komisji Kształcenia Kadr Naukowych PAN. W tymże G. Labuda podpisał z jednak nim umowę zlecenia napisania rozdziału dotyczącego osadnictwa wiejskiego Pomorza Zachodniego w XII-XV w. w objętości 3 arkuszy wydawniczych¹⁰⁵. Praca miała być wykonana do połowy 1957 r.¹⁰⁶ Ślaski brał też udział w przygotowaniach do publikacji jednego z tomów *Szkiców z dziejów Pomorza*, do którego przygotował i przesłał w lipcu 1956 r. artykuł o polskości Pomorza

decyzje odmowną z powodu braku etatów” – Polska Akademia Nauk, Archiwum w Warszawie, Materiały Aleksandra Gieysztora, sygn. 1253, s. 65.

¹⁰⁰ Warto tu wspomnieć, że z planem tym wiąże się odwilżową liberalizację polityki PZPR także wobec nauki (T.P. R u t k o w s k i, *Historiografia*, s. 217).

¹⁰¹ APANPń, Ślaski, sygn. 164, s. 2.

¹⁰² Tamże, sygn. 119, s. 2, 8, 14, 17, 21; Poznań, Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, sygn. 502, teczka 6, habilitacja Kazimierz Ślaski, brak paginacji: Wykaz osiągnięć w pracy naukowo-badawczej.

¹⁰³ Polska Akademia Nauk, Archiwum w Warszawie, Materiały Aleksandra Gieysztora, sygn. 1253, s. 65.

¹⁰⁴ Warto tu nadmienić, że pierwotnie planowano powstanie trzy- lub czterotomowej syntezy do 1955-1956 r. – APANPń, Zakład Historii Pomorza PAN, sygn. 1, brak paginacji: Memoriał w sprawie organizacji i planu pracy Komisji Historii Pomorza IH PAN z 20 stycznia 1952 r.

¹⁰⁵ Najprawdopodobniej chodzi tu o partie tekstu, które weszły następnie do rozdziału: *Zwycięstwo stosunków feudalnych na Pomorzu Zachodnim (1124-1295)*, w: *Historia Pomorza*, t. 1, cz. 2, Poznań 1969, s. 5-167.

¹⁰⁶ APANPń, Ślaski, sygn. 105, s. 1 n., 7; tamże, Zakład Historii Pomorza PAN, sygn. 148, brak paginacji: Sprawozdanie Zakładu Historii Pomorza IH PAN za rok 1955.

w XVI-XVIII w.¹⁰⁷, a także uczestniczył w zebraniach zakładu, jak w listopadzie w Gdańsku czy w grudniu 1955 r. w Szczecinie¹⁰⁸.

Mimo zmian w życiu K. Ślaskiego Instytut Zachodni nadal procedował wydanie książki *Przemiany etniczne na Pomorzu zachodnim w rozwoju dziejowym*. Jak wyjaśniał później w notatce dołączonej do akt związanych z wnioskiem o nadanie tytułu naukowego kandydata nauk historycznych, Instytut na początku czerwca 1950 r. przesłał maszynopis do opinii do Wydziału Nauki Ministerstwa Szkół Wyższych. Odpowiedź jednak nie nadchodziła. Kolejne pismo w tej sprawie przesłano na początku marca 1951 r. Kiedy właściwe agendy przejmowała PAN, okazało się, że praca została rzekomo zagubiona w Ministerstwie. K. Ślaski przepisał ponownie i uzupełnił maszynopis oraz przesłał go 4 II 1953 r. do opinii do Wydziału I PAN. Zezwolenie na druk uzyskał 7 V 1953 r., zaś jesienią tego roku przekazano ją do cenzury w Poznaniu. Ostatecznie książka ukazała się drukiem 5 VI 1954 r. Opóźnienie sprawiło, że autor nie mógł wystąpić o habilitację w okresie obowiązywania starej ustawy, potem zaś zachorował i zwolnił się z pracy w archiwum. W tej sytuacji zwrócił się samodzielnie do Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki z prośbą o umożliwienie uzyskania tytułu docenta w trybie dla osób posiadających stopień doktora starego typu. W odpowiedzi z 16 XI 1954 r. Komisja wyraziła zgodę na przedłużenie terminu jedynie do 1 I 1955 r., w dodatku warunkując możliwość uzyskania tytułu docenta od wykonywania obowiązków etatowego pracownika nauki. Wszystkie te zabiegi pozostały jednak, jak była mowa, bezskuteczne. Mimo to Ślaski złożył egzaminy z języków, materializmu, dialektyki historycznej i uzyskał otwarcie przewodu kandydackiego pismem z 22 V 1956 r. W podsumowaniu cytowanego życiorysu naukowego pisał (już po Październiku), że habilitację dotąd uniemożliwiły mu czynniki niezależne od niego, zaniedbania komórki Ministerstwa Oświaty i błędna polityka kadrowa doby stalinizmu, jak również nabyta choroba. Podkreślał też daremne zabiegi o pracę czy o pomoc od czynników kierujących nauką. Podsumował to słowami: „dzisiaj, w dobie wyrównywania niedociągnięć i krzywd minionego okresu, powyższy bilans życiowy zasługuje na sprawiedliwe ocenienie”¹⁰⁹.

W samej zaś książce, podobnie jak w innych studiach, uwypuklił długie trwanie i opór przed wynarodowieniem rodzimego, słowiańskiego czynnika narodowościowego, który dotrwał, aczkolwiek już szczątkowo, do 1945 r., kiedy „przemiany dziejowe przywróciły znowu Polsce utracone ongiś ziemie”. Pisał, że dziś dawni Pomorzanie uczestniczą w odbudowie Pomorza i stanowią żywy łącznik między współczesnością i przeszłością historyczną kraju¹¹⁰. Praca ta wywołała kilka głosów recenzyjnych. G. Labuda stwierdzał, że autor jednak nie do końca wyjaśnił przyczyny odrotu, a następnie powrotu Słowiańszczyzny na teren Pomorza, co należałoby tłumaczyć prawidłowościami rozwoju gospodarczego i społecznego ziem polskich,

¹⁰⁷ K. Ś l a s k i, *Polskość Pomorza Zachodniego w świetle źródeł XVI-XVIII w.*, w: *Szkice z dziejów Pomorza. Pomorze nowożytne*, Warszawa 1959, s. 34-74. Wcześniej już opublikował artykuł: *Dzieje polskości na Pomorzu Zachodnim*, *Przegląd Zachodni* 1948, nr 7-8, s. 89-101.

¹⁰⁸ APANPń, Zakład Historii Pomorza PAN, sygn. 161.

¹⁰⁹ AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 3742, brak paginacji (życiorys).

¹¹⁰ K. Ś l a s k i, *Przemiany etniczne na Pomorzu Zachodnim w rozwoju dziejowym*, Poznań 1954, s. 255.

a zamiast tego w pracy widoczny jest wpływ tradycji historiograficznej. Szczególnie słabo ocenił rozdziały omawiające okres od XVIII w. do 1945 r.¹¹¹ Z kolei etnograf Agnieszka Dobrowolska zarzuciła skupienie się na żywiole niemieckim, który miał germanizować Pomorze, podczas gdy źródła miały jakoby wskazywać na udział w tym procesie ludności zachodnioeuropejskiej. Zabraknąć miało też opisu wpływu kolonizacji fryderycjańskiej. W odpowiedzi K. Ślaski zwrócił uwagę, że nikła liczba migrantów nieniemieckich nie wpłynęła ostatecznie na charakter etniczny krainy, co jednak nie przekonało recenzentki¹¹².

W tym trudnym okresie Ślaski nadal czynnie uczestniczył w odczytach publicznych. W maju i czerwcu 1955 r. na zaproszenie oddziałów Polskiego Towarzystwa Historycznego wystąpił w Słupsku i Szczecinie, któremu zaproponował do wyboru trzy tematy: Udział Pomorzan w życiu gospodarczym Bałtyku VII-XII w., Ziemia sławieńsko-słupska w XII i XIII w., Osadnictwo puszczy Polski Zachodniej w średniowieczu¹¹³. Utrzymanie się ze zleceń było jednak generalnie trudne. W liście do K. Ślaskiego R. Kiersnowski pisał w styczniu 1955 r., że ma złe wieści, gdyż skończyły się czasy badań millenijnych, kiedy łatwiej było o zlecenia¹¹⁴.

Powoli jednak sytuacja polityczna w Polsce ulegała zmianie, szła odwilż, a intensyfikacja przedsięwzięć związanych z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego oraz krzepnięcie struktur PAN wytworzyły potrzebę zwiększenia kadr naukowych. Zygmunt Kolankowski, nowo mianowany dyrektor Archiwum PAN, 24 VIII 1955 r. napisał do K. Ślaskiego, że planuje utworzenie oddziału w Poznaniu i widzi właśnie w nim osobę organizującą tę jednostkę. Ze względu na niezatwierdzony budżet zaproponował jednak tylko pracę na zlecenie od 1 I 1956 r. Ostatecznie K. Ślaski podpisał 9 I 1956 r. umowę o dzieło na opracowanie do 20 czerwca kartoteki materiałów źródłowych do historii nauki polskiej w zbiorach poznańskich i wielkopolskich. Należy tu podkreślić, że praca archiwisty nie była idealnym rozwiązaniem i sam Ślaski się do niej nie palił, stąd w listopadzie 1955 r. jeszcze raz zapytywał A. Gieysztora, czy nie ma perspektywy zatrudnienia w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN¹¹⁵. Na początku marca 1956 r. złożył podanie o zatrudnienie jako kierownik poznańskiego oddziału Archiwum. Powtórzono ponownie procedurę zatrudnienia, tym razem jednak Biuro Kadr i Doskonalenia Kadr Naukowych PAN udzieliło w marcu 1956 r. opinii pozytywnej. Warto tu dodać, że w działaniach wokół tworzenia

¹¹¹ G. L a b u d a, Uwagi dyskusyjne w sprawie przemian etnicznych Pomorza Zachodniego, *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza* 1, 1955, z. 1, s. 309-325.

¹¹² A. D o b r o w o l s k a, O przemianach etnicznych Pomorza Zachodniego, *Przegląd Zachodni* 1955, nr 9-10, s. 301-303; K. Ś l a s k i, W sprawie przemian etnicznych na Pomorzu Zachodnim, tamże 1956, nr 3-4, s. 428-429; A. D o b r o w o l s k a, Jeszcze o Pomorzu Zachodnim, tamże 1956, nr 9-10, s. 192. Sam K. Ś l a s k i, Podania zachodnio-pomorskie jako materiał badań wczesnodziejowych, *Przegląd Zachodni* 7, 1951, nr 1-2, s. 39-44, zwracał zresztą uwagę, że podania mogą przekazać informacje pochodzące z odległych czasów, nawet wczesnego średniowiecza.

¹¹³ Szczecin, Archiwum Państwowe, Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w Szczecinie, sygn. 11, brak paginacji; APANPń, Ślaski, sygn. 175, s. 189; sygn. 117, s. 5.

¹¹⁴ Tamże, sygn. 181, s. 17.

¹¹⁵ Polska Akademia Nauk, Archiwum w Warszawie, Materiały Aleksandra Gieysztora, sygn. 1253, s. 66.

archiwum pomogła Maria Wojciechowska (żona Zygmunta), użyczając w gmachu Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk biurko i pomieszczenie koło telefonu¹¹⁶. Zatrudnienie w ramach PAN, w pierw w Archiwum, a następnie, po dłuższych staraniach, od początku 1964 r. w Zakładzie Historii Pomorza, kierowanym przez G. Labudę, dało K. Ślaskiemu możliwości dalszego rozwoju oraz podejmowania kolejnych aktywności, jednak z czasem jego pole badawcze zaczęło się przesuwając z Pomorza na drugą stronę Bałtyku – ku państwu skandynawskim i ich relacjom kulturowym z Polską. Temu zagadnieniu będzie poświęcona kolejna książka¹¹⁷, która ostatecznie w 1977 r. stanie się podstawą do spóźnionej o niemal 30 lat habilitacji.

Młody K. Ślaski zajmował się z pozoru bezpiecznym, a nawet ówczesnie pożądanym politycznie tematem wczesnośredniowiecznego Pomorza Zachodniego i jego związków z Polską, wchodzącym w skład mitologii Ziem Odzyskanych, która stanowiła jeden z mitów założycielskich Polski Ludowej¹¹⁸. Mimo to popadł w kłopoty. Na losy te wpłynęła nie tematyka badań i ich jakość, ale okoliczności polityczne – chodziło zaś nie tylko o losy danej osoby, ale wręcz i całych ośrodków naukowych. Otóż usunięcie K. Ślaskiego z UMK, a niedługo później śmierć Romana Jakimowicza i Bożeny Stelmachowskiej, sprawiły bowiem, że w Toruniu nie kontynuowano już odtąd systematycznych studiów na Pomorzem Zachodnim, ograniczając się do Pomorza Gdańskiego i zwłaszcza obszaru Państwa Krzyżackiego, acz i ono należało wedle koncepcji G. Labudy do składników tzw. Wielkiego Pomorza¹¹⁹. Prześledzenie dziejów badań K. Ślaskiego ukazuje trudności, w jakich przyszło pracować historykom po wojnie w nowych ośrodkach akademickich, nawet jeśli i wcześniej istniały tam zaczątki życia naukowego (np. TNT w Toruniu). Na uznanie zasługują jego – jedne przecie z pierwszych – kwerendy po niezainwentaryzowanych jeszcze bibliotekach i archiwach Pomorza oraz badania terenowe. To wszystko pokazuje, z jaką prężnością ruszyły w 1945 r. polskie badania nad Ziemiami Odzyskanymi, a mimo ich wielkiego znaczenia politycznego czy propagandowego wcale nie były, jak się dziś wydaje, wspierane przez wszystkie czynniki władzy.

Podejmując w 1945 r. szczegółowe badania nad Pomorzem Zachodnim, K. Ślaski wkraczał, mimo niezaprzeczonego dorobku okresu międzywojnia, „na grunt zagadnień zaniedbany przez naszą historiografię” (jak oceniał w 1957 r. Stanisław Arnold¹²⁰). Co ważniejsze, nie zajmował się jedynie nauką, ale też i popularyzacją wiedzy o Pomorzu, co będzie czynił także później w ramach wakacyjnych kursów pomoroznawczych, których był pierwszym organizatorem¹²¹. Warto tu jeszcze

¹¹⁶ APANPń, Ślaski, sygn. 97, s. 1, 3, 6, 7; APP, Ślaski.

¹¹⁷ K. Ś l a s k i, *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych*, Wrocław 1977.

¹¹⁸ Zob. t e n ż e, *Związki kulturalne i społeczne dawnego Pomorza Zachodniego z Rzeczpospolitą*, *Przegląd Zachodni* 1950, nr 5-6, s. 420-426.

¹¹⁹ Zob. J. H a c k m a n n, *Gerard Labudas Konzeption der Geschichte Pommerns*, *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 41, 1993, s. 109-134.

¹²⁰ AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, sygn. 3742, brak paginacji (Wyciąg z protokołu z posiedzenia Komisji Kwalifikacyjnej dla Samodzielnych Pracowników Nauki PAN z 12.10.1957 r.).

¹²¹ Z. R o m a n o w, *Wakacyjne Studium Pomoroznawcze w Koszalinie w latach 1958-1962*, *Ślupskie Studia Historyczne* 20, 2014, s. 239-256. Niektóre z przedstawionych tam

wspomnieć, choć do tej pory nie pisało się o tym, że wśród jego uczniów-studentów było wielu, którzy potem przez lata swoje życie zawodowe związali z Pomorzem, jak w Toruniu Waclaw Odyniec, szczeciński nauczyciel Franciszek Buchholz¹²², a w Szczecinie Władysław Filipowiak¹²³.

BIBLIOGRAFIA

- Akademicki Szczecin XVI-XXI wiek, red. P. Niedzielski, W. Tarczyński, Szczecin 2016.
- Boradyn Z., Chmielarz A., Piskunowicz H., Armia Krajowa na Nowogrodzcyźnie i Wileńszczyźnie (1941-1945), Warszawa 1997.
- Borzyszkowski J., Ślaski Kazimierz Ludwik, w: Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego, t. IV, Gdańsk 1997.
- Chlebowski C., Wachlarz. Monografia wydzielonej organizacji dywersyjnej Armii Krajowej, wrzesień 1941 – marzec 1943, Warszawa 1985.
- Chmielewski Z., Historiografia zachodniopomorska 1945-1985, Szczecin 1989.
- Czaja R., Zakład Historii Średniowiecznej, w: Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1945-2011). Dzieje zakładów i główne kierunki badań, Toruń 2011.
- Deutsche Ostforschung und polnische Westforschung im Spannungsfeld von Wissenschaft und Politik. Disziplinen im Vergleich, t. I, Osnabrück-Poznań 2002.
- Dobrowolska A., Jeszcze o Pomorzu Zachodnim, Przegląd Zachodni 1956, nr 9-10.
- Dobrowolska A., O przemianach etnicznych Pomorza Zachodniego, Przegląd Zachodni 1955, nr 9-10.
- Górska-Gołaska K., Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu, w: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk 1953-2003, Warszawa 2003.
- Górska-Gołaska K., Ślaski Kazimierz (1912-1990), w: Polski słownik biograficzny, t. L (2014-2015).
- Górska-Gołaska K., Wachowiak B., Kazimierz Ślaski 1912-1990, w: Wybitni historycy wielkopolscy, wyd. 2, Poznań 2010.
- Hackmann J., Gerard Labudas Konzeption der Geschichte Pommerns, Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 41, 1993.
- Hackmann J., Ostpreußen und Westpreußen in deutscher und polnischer Sicht. Landeshistorie als beziehungsgeschichtliches Problem, Wiesbaden 1996.
- Historia na Uniwersytecie Poznańskim. Od Seminarium Historycznego do Instytutu Historii (1919-2019), Poznań 2019.
- Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1945-2011). Dzieje zakładów i główne kierunki badań, red. J. Kłaczek, Toruń 2011.
- Jurek T., Wprowadzenie, w: Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w Średniowieczu <<http://www.slownik.ihpan.edu.pl/intro.php>>.
- Kazimierz Tymieniecki. W pięćdziesiątą rocznicę śmierci mistrza nauk mediewistycznych, red. J. Nikodem, Poznań 2019.
- Krzoska M., Für ein Polen an der Oder und Ostsee. Zygmunt Wojciechowski (1900–1955) als Historiker und Publizist, Osnabrück 2003.
- Kulecka A., Rutkowski T.P., Oczami agenta. Środowiska naukowe i archiwalne w doniesieniach TW „Zyg” – Zygmunt Kolankowski, Warszawa 2012.

referatów K. Ślaski wydał w pracy zbiorowej: Pomorze Zachodnie – nasza ziemia ojczysta, red. K. Ślaski, Poznań 1960.

¹²² APANP, Ślaski, sygn. 96, s. 3 n.

¹²³ Archiwum Uniwersytetu Szczecińskiego, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, sygn. 186/1915. Należy tu dodać, że przedmiot wykładany przez K. Ślaskiego był – obok historii gospodarczej, wykładanej przez Alfreda Wielopolskiego – jedynym związanym z historią regionu.

- Labuda G., Moja naukowa droga do Szczecina, w: Gerard Labuda: Doktor Honoris Causa Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, 2003.
- Labuda G., Udział Wielkopolski w zagospodarowaniu ziem zachodnich, w: Polska myśl zachodnia w Poznaniu i Wielkopolsce, jej rozwój i realizacja w wiekach XIX i XX, Poznań 1980.
- Labuda G., Uwagi dyskusyjne w sprawie przemian etnicznych Pomorza Zachodniego, *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza* 1, 1955, z. 1.
- Labudowa A., Wspomnienie o losach Wielopolskich, w: Pro memoria. Gerard Labuda (1916-2010), Gdańsk-Wejherowo 2011.
- Migdalski P., The Beginnings of Polish interest in the early medieval past of Kołobrzeg (until the end of the 1950s), *Przegląd Zachodni* 2020 Specjal Issue.
- Migdalski P., Od Wydawcy, w: E. Rymar, *Słownik historyczno-geograficzny Nowej Marchii w średniowieczu*, t. I, Chojna – Wodzisław Śląski 2016.
- Migdalski P., *Słowiańszczyzna Północno-Zachodnia w historiografii polskiej, niemieckiej i duńskiej*, Wodzisław Śląski 2019.
- Migdalski P., When did the first Polish rulers take the Pomerania? The history of certain paradigm in the Polish historiography, w: Poland, Pomerania and Their Neighbours' Shaping of Medieval European Civilisation (10th-12th Centuries), Wrocław 2020.
- Młynarczyk-Tomczyk A., *Obchody „polskiego tysiąclecia” (1957-1966/67)*, Kielce 2019.
- Mroczo M., *Polska myśl zachodnia 1918-1939 (Kształtowanie i upowszechnienie)*, Poznań 1986.
- Nauka w Wielkopolsce. Przeszość i terażniejszość. Studia i materiały*, red. G. Labuda, Poznań 1973.
- Noszczak B., *Antymilenium. Konflikt państwa z Kościołem na tle obchodów tysiąclecia chrztu Polski (1956-1966/1967)*, Warszawa 2020.
- Noszczak B., „Sacrum” czy „profanum”? Spór o istotę obchodów milenium polskiego (1949-1966), Warszawa 2002.
- Pamiętnik VII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu 19-22 września 1948*, t. 1, Referaty, Warszawa 1948.
- Piotrowski B., *O Polskę nad Odrą i Bałtykiem. Myśl zachodnia i badania niemcoznawcze Uniwersytetu Poznańskiego*, Poznań 1987.
- Polska historiografia bałtycka. Najpilniejsze potrzeby badawcze, organizacyjne i wydawnicze*, Gdańsk-Szczecin 1949.
- Pomorze Zachodnie – nasza ziemia ojczysta*, red. K. Ślaski, Poznań 1960.
- Powstanie i pierwsze dziesięć lat Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1956. Wybór źródeł*, wyd. H. Duczkowska-Moraczewska, Toruń 1995.
- Powszechne Zjazdy historyków Polskich w Polsce Ludowej, dokumenty i materiały*, wyd. T.P. Rutkowski, Toruń 2014.
- Rębkowski M., *Badania milenijne na Pomorzu Zachodnim. Przebieg, znaczenie, skutki*, *Przegląd Archeologiczny* 65, 2017.
- Romanow Z., *Wakacyjne Studium Pomoroznawcze w Koszalinie w latach 1958-1962*, *Słupskie Studia Historyczne* 20, 2014.
- Rutkowski T.P., *Historiografia i historycy w PRL*, Warszawa 2019.
- Rutkowski T.P., *Nauki historyczne w Polsce 1944-1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa 2007.
- Rutkowski T.P., *Polskie Towarzystwo Historyczne w latach 1945-1958. Zarys dziejów*, Toruń 2009.
- Siemiński P., *Profesora Alfreda Wielopolskiego (1905–1996) wkład w rozwój pisarstwa naukowego*, *Przegląd Zachodniopomorski* 34, 2019, z. 2.
- Sikora F., *O Karolu Buczku jako twórcy Słownika historyczno-geograficznego ziem polskich w średniowieczu z garścią wspomnień o nim*, w: Karol Buczek (1902-1983). Człowiek i uczonek, Kraków-Bydgoszcz 2004.
- Sokołowska J., *Kazimierz Ślaski. Historyk i archiwista*, Poznań 2010, niepublikowana praca magisterska napisana na UAM, przechowywana w Archiwum PAN, Oddział w Poznaniu.

- Szultka Z., Kazimierz Ślaski (1912-1990), *Rocznik Słupski* 1990/1991.
- Ślaska K., *Dzieje Orłowa (kronika rodzinna)*, w: *Trzy pamiętniki pomorskie. Aniela z Dembińskich Borne, Katarzyna Ślaska, Maria Wicherkiewiczowa*, opr. J. Borzyszkowski, Gdańsk 1982.
- Ślaski K., *Dzieje polskości na Pomorzu Zachodnim*, *Przegląd Zachodni* 1948, nr 7-8.
- Ślaski K., *Dzieje szkoły (1924-1939)*, w: *Pięćdziesięciolecie VIII Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań 1974.
- Ślaski K., *Dzieje ziemi kołobrzeskiej do czasów jej germanizacji*, Toruń 1948.
- Ślaski K., *Granica wielkopolsko-pomorska w okresie wczesnego feudalizmu*, *Przegląd Zachodni* 1954, nr 1-2.
- Ślaski K., *Lasy jako czynnik zmienności krajobrazu nadmorskiego*, *Jantar* 7, 1949.
- Ślaski K., *Na szlaku Krzywoustego*, w: *Pomorze Zachodnie*, cz. 1, wyd. 2, Poznań 1949.
- Ślaski K., *Pomorskie szlaki handlowe w XII i XIII wieku*, *Przegląd Zachodni* 1948, nr 3.
- Ślaski K., *Podania zachodnio-pomorskie jako materiał badań wczesnodziejowych*, *Przegląd Zachodni* 7, 1951, nr 1-2.
- Ślaski K., *Podziały terytorialne Pomorza w XII-XIII wieku*, Poznań 1960.
- Ślaski K., *Polskość Pomorza Zachodniego w świetle źródeł XVI-XVIII w.*, w: *Szkice z dziejów Pomorza. Pomorze nowożytne*, Warszawa 1959, s. 34-74.
- Ślaski K., *Przemiany etniczne na Pomorzu Zachodnim w rozwoju dziejowym*, przedmowa Z. Wojciechowski, Poznań 1954.
- Ślaski K., *Słowianie zachodni na Bałtyku w VII-XIII wieku*, Gdańsk 1970.
- Ślaski K., *Stosunki krajów skandynawskich z południowo-wschodnim wybrzeżem Bałtyku od VI do XII wieku*, *Przegląd Zachodni* 1952, nr 5-6.
- Ślaski K., *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych*, Wrocław 1977.
- Ślaski K., *W sprawie przemian etnicznych na Pomorzu Zachodnim*, *Przegląd Zachodni* 4, 1956, nr 3-4.
- Ślaski K., *W upoczywey walce*, w: *Pomorze Zachodnie*, cz. 1, wyd. 2, Poznań 1949.
- Ślaski K., *Zasięg lasów Pomorza w ostatnim tysiącleciu*, *Przegląd Zachodni* 1951, nr 5-6.
- Ślaski K., *Związki kulturalne i społeczne dawnego Pomorza Zachodniego z Rzeczpospolitą*, *Przegląd Zachodni* 1950, nr 5-6.
- Ślaski K., *Zwycięstwo stosunków feudalnych na Pomorzu Zachodnim (1124-1295)*, w: *Historia Pomorza*, t. I, cz. 2, Poznań 1969.
- Ślepowroński T., *Polska i wschodniemiecka historiografia Pomorza Zachodniego (1945-1970): instytucje – koncepcje – badania*, Szczecin 2008.
- Wachowiak B., *Kazimierz Ślaski (1912-1990)*, *Zapiski Historyczne* 56, 1991, z. 2-3.
- Węcowski P., *Między nauką a polityką, między historią a archeologią. Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego (1949-1953)*, w: *Marxismus a medievistika: społeczne osudy?*, Praha 2020 (*Colloquia mediaevalia Pragensia* 22).
- Wierzbiński A., *Jak powstało państwo polskie? Hipoteza podboju w historiografii polskiej XIX i XX wieku*, Warszawa 2019.
- Winnicka H., *Ślaski Kazimierz*, w: *Słownik historyków polskich*, Warszawa 1994.
- Włodarczyk E., *Gerarda Labudy związki ze Szczecinem*, w: *Pro Memoria. Gerard Labuda (1916-2010)*, Gdańsk-Wejherowo 2011.
- Zbigniew Wielgosz (1929-2017). *Historyk mediewista, badacz i popularyzator historii regionalnej*, red. V. Julkowska, Poznań-Kościan 2019.

**Kazimierz Ślaski as the pioneer of historical research on Western Pomerania
A contribution to the biography of a Polish historian and history
of Western Studies during the years 1945-1956**

Summary

The paper discusses, on the basis of extensive archival research, the life of one of the pioneers of Polish studies devoted to Western Pomerania during the years 1945-1956 – Kazimierz Ślaski. Before the war, he completed his university education in Poznań, the centre of Western Studies, under the guidance of Zygmunt Wojciechowski. In 1945 he was employed by the newly established university in Toruń, where he undertook research on Western Pomerania with Karol Górski as his scholarly advisor. He defended his doctoral dissertation (1946) and began to work on his habilitation book (finished in 1949). He was a very active member of the academic community. For political reasons, however, his further career was blocked (presumably because he refused to collaborate with security service). He found new employment at the State Archive in Poznań. Only in 1956, after the political situation had changed, could he return to his scholarly investigations. The paper shows how social contacts and interpersonal relations had impact on the fates of Polish historians after World War II.

Translated by Rafał T. Prinke